

Adalékok Gyöngyös 1956-os történetéhez¹

Kozári József

ABSTRACT: *Analecta to the History of the 1956 Events in Gyöngyös.* The history of the military events of the revolution in Gyöngyös has recently been elaborated on the evidence of the documents stored up in the War History Archives and on the basis of some soldiers' recollections. A summarizing of this research was published in *previous number* of Mátrai Tanulmányok. The military sources do not enter into details about the actions of the national guard, only innumerate the military commanders, and mentions the surnames only in case of civil leaders. Documents contains insufficient information about the activities of labor-councils. On account of all these, the need for further study appeared. Unfortunately the accessible written sources are so extremely insufficient that it is almost impossible to draw a true picture of reality. Therefore we interviewed the participants of the events who gave an insight into their memories of the revolutionary events in Gyöngyös. In spite of the fact that the historical data are incomplete and events faded away in the course of time we consider the publication of the new data and pieces of information important and valuable. We express our gratitude to those who helped to reconstruct the revolutionary days.

A közelmúltban feldolgozásra került a forradalom gyöngyösi katonai eseményeinek története a Hadtörténeti Levéltárban őrzött dokumentumok, és néhány katona személyes emlékei alapján. Ennek összegzése a Mátrai Tanulmányok előző számában már megjelent. A katonai források azonban nem közölnek részleteket, például a nemzetőrség tevékenységéről, pusztán regisztrálják megalakulását, és felsorolják katonai parancsnokait, a polgári vezetőknek viszont már csak a vezetékeveit említik. Kevés információt tartalmaznak a munkástanács tevékenységéről is. Mindezek szükségessé tették, hogy az említett szervek tevékenységéről egyéb források után tájékozódjunk. Sajnos e téren a hozzáférhető írott források oly mértékben hiányosak, hogy pusztán ezek alapján képtelenség lenne a valóságot megközelítő képet megrajzolni. Ezért segítségül hívtuk az események egykori résztvevőit, akik vállalták, hogy emlékeiket elmondva bepillantást engednek Gyöngyös forradalmi napjainak történéseibe. Az emlékek a hosszú évek alatt homályosodtak, egyes események feledésbe is merültek, de mégis, máshonnan be nem szerezhető fontos adalékait alkotják a forradalom vidéki történetének, s ezért úgy érezzük ezek összegyűjtése és közreadása talán nem hiábavaló. Köszönet mindazoknak, akik vállalták a fáradságot és segítettek a forradalom hétköznapijainak rekonstruálásában.²

1 A dolgozat az OTKA T 025164 számú pályázatának támogatásával készült.

2 Jelen dolgozat az alábbi személyek visszaemlékezésein alapul: Bérces Emil hadosztályparancsnok, Bodó Attila a nemzetőrség parancsnoka, Egyed Antal a gyöngyösi munkástanács elnöke, Hegyvári Sándor a nemzetőrség fegyvermestere, Nagy Ferenc a munkástanács tagja, Rác László a nemzetőrség katonai parancsnoka, Rozgonyi Iván a munkástanács tagja, Szabó Gyula a nemzetőrség parancsnoka, Takács Ottó a nemzetőrség katonai parancsnoka, Zilahi Szabó Tibor, Zilahi Szabó József nemzetőr testvére.

A rádió és a Pesten tanuló diákok révén október 24-ére, Gyöngyösre is eljutott a fővárosi események híre, s ha a munkahelyeken, és az otthonokban élénk viták folytak is a kialakult helyzetről, ez a város életében nem mutatkozott meg. Mindenki végezte munkáját. A várost övező szőlőhegyek október táján épp elég munkát adtak, de az ipari üzemekben is folyt a termelés, és zavartalan volt a tanítás.

Gyöngyösön az első komoly megmozdulásra 1956. október 26-án délután került sor, amelyet a város fiatalsága, diákjai kezdeményeztek, de rövidesen csatlakozott hozzájuk az idősebb korosztályok jó néhány képviselője is.

A Huszár szobor körül tüntettünk – emlékezett Bodó Attila – tiszta jelszavakkal. Demokráciát követeltünk. Még azt sem mondtuk, hogy ruszlik haza, de mint minden forradalomban szokás, itt is megkezdődött az elnyomás szimbólumainak megsemmisítése. A város közepén ott állt a szovjet emlékmű. Nem síremlék, sírok ott nem voltak, hanem egy nem túl ízléses emlékmű, amit a gyöngyösiek egymás között borjúkapunak is neveztek, persze nem hangosan. Ennek az emlékműnek a helyén korábban egy a lakosságnak sokkal kedvesebb szobor állt, tehát még ez is fokozta az elégedetlenséget. Az emlékmű azonban nagyon masszív építménynek bizonyult, nem boldogultunk vele. Elmentünk hát a laktanya segítségét kérni. A tömeg odatódult a harckocsik számára is készült nagy vasrácsos kapu elé. Az őrszolgálat jelentette a tüntetők érkezését. A telefonra megjelent Bérces alezredes. A kapun belül maradt, onnan kérdezte meg, mi a gond. Mondtuk, hogy harckocsira van szükségünk, hogy a szovjet emlékművet lebontsuk. Ne jöjjenek be, adok harckocsit, csinálják meg, mondta. Ha kapunk harckocsit, akkor minek menjünk be. Mindenki megnyugodott.

Az emlékmű ledöntése és a tüntetés a hadosztály jelentése szerint a következőképpen történt. A tüntetés résztvevői a város épületeiről eltávolították a címereket és a csillagokat, majd a laktanya elé vonultak, hogy a Hatvanból visszafordított miskolciakat kiszabadítsák. Híre terjedt ugyanis, hogy Miskolcra fiatalok indultak több teherautóval Budapest megsegítésére, de Hatvanban feltartóztatták, majd a gyöngyösi laktanyába szállították őket, ahol azóta is őrizetben vannak. A hír egyébként igaz volt, azt viszont senki nem tudta a tömegből, hogy az általuk kiszabadítandók már elhagyták a laktanyát és visszaindultak Miskolcra. A több ezres tömeget a laktanya kapuja előtt három tiszt fogadta, és megpróbálták őket visszafordítani. Igyekeztek azonban hiábavaló volt, mert a tömeg elsodorta őket és a laktanya kapuját benyomva előzönlötte az őrség előtti teret. Ekkor érkezett oda a hadosztályparancsnok, aki a géppisztolyos tisztí őrséget magához rendelve megállította a benyomulókat. A fegyverek láttán a tömeg megtorpant. Ezt kihasználva a hadosztályparancsnok rövid beszédet intézett hozzájuk, amelyben kijelentette, hogy a nép hadserege természetesen nem fog löni a népre, de a laktanyát megszállni nem engedi. Javaslatot tett, hogy a tüntetők által kijelölt bizottság meggyőződhet arról, hogy a laktanyában nincsenek fogvatartott polgári személyek, majd felszólított mindenkit, hogy hagyják el a katonai területet. A tüntetők azt követelték, hogy a hadosztályparancsnok tartson velük. Az a jelentésből nem derül ki, hogy hová, az azonban tény, hogy a parancsnok több tisztársa kíséretében a tömeg zömének élén elhagyta a laktanyát. Közben a tüntetők felfedeztek egy, a riadótér és a javító zászlóalj körlete között álló harckocsit, – amely éppen arra készült, hogy a pártbizottság épületének biztosítására induljon – és felmáztak rá. A tankot már bemálházták, a kezelőszemélyzet azonban még nem foglalta el a helyét, csak a vezető tartózkodott a nyitott nyílásokkal vesztglő kocsiban. A tankot ellepő tömeg arra kényszerítette a harckocsivezetőt, hogy induljon a laktanyát elhagyó tüntetők után. Menet közben parancsot kapott az egyik tisztjétől, hogy „rontsa el” a járművet, majd vezesse be a laktanyába. Ezt a parancsot azonban nem tudta teljesíteni, mert a kocsin tartalékos harckocsi-kezelők is voltak, akik éberem figyelték és minden gyanús mozdulatára életveszélyes fenyegetésekkel válaszoltak. Így ha nem akarta,

hogy a bemálházott harckocsit a tömeg véglegesen hatalmába kerítse, tovább kellett követnie utasításait. A szovjet emlékműhöz érve – amelyet akkor már kéziszerszámokkal bontottak – a harckocsivezetőt felszólították a ledöntésben való részvételre. A harckocsivezető engedelmeskedett a felszólításnak.³

Ezekre az eseményekre **Rácz László** egykori százados, a hadosztály volt hadműveleti tisztje másképpen emlékezik. „1956 októberében Gyöngyös város kommandáns tisztje voltam. Az irodám a főtéren volt a szálloda közelében, tehát én minden nap találkoztam és beszélgettem a város polgári lakosságával, úgy is mondhatnám közöttük éltem. Nagyon jó kapcsolatom volt a lakossággal, hiszen szinte minden ünnepet, koszorúzást én szerveztem, és sokszor a tiszti klub műsoraiért is én voltam felelős. Oda is sok civil járt. Nem csináltam különösebben titkot belőle, hogy a változások híve vagyok. A parancsnokom, Bérces Emil alezredes nem egyszer mondta is, hogy tartsam a szám, bár neki sem lehetett különösebben kedves a Rákosi rendszer, hiszen 1956. október 6-án felment Pestre Rajk László temetésére. A temetésre magával vitt engem és a feleségemet is. A hadosztályparancsnok kocsjával utaztunk, de civilben. Ezeket csak azért mondom el, hogy megértse, hogyan kerültem október 26-án a gyöngyösi tüntetők élére. A csoportosulás valahol a világháborús huszárszobor körül kezdődött. Amikor a tömeg gyülekezni kezdett, én kimentem. Mint kommandáns tisztnek ez kötelességem volt. Szóltam a két katonámnak: fegyvert, derékszíjat, sapkát letenni, utánam indulj. A tüntetésen megjelenő három katonát az emberek ovációval fogadták. Ahogy mentünk előre, sok ismerős köszönt rám a tömegből. Nem tudom honnan kerítették, de vastag nemzet színű szalagot kötöttek az egyenruhánk derekára és megkértek, vezessem a felvonulást. Jött egy számomra ismeretlen diák is, aki a kezembe nyomta a 16 pontot és azt mondta, irány a Fő tér, a tiszti ház. Annak az erkélyéről olvassam fel a pontokat. Még egy megafont is adott, de mondtam arra nem lesz szükség, szerzek én sokkal jobb hangosítást. Megérkeztünk a tiszti klubhoz. Szóltam az érkező vezetőjének, hozzátok a mikrofont a színpadról az erkélyre. S így is lett. Az erkélyről jó hangosan felolvastam a 16 pontot. Már akkor óriási tömeg gyűlt össze, és nagyon forró volt a hangulat. Egyszer csak valaki azt kiáltja: menjünk a szovjet emlékműhöz. Döntsük le az emlékművet. A tömeg az emlékműhöz vonult, elkezdte kövekkel dobálni, letépte róla a csillagot, döntögetni próbálta, de nem boldogult. Azt mondta ott nekem valaki, – talán a Nagy Feri, de nem tudom biztosan hogy ki volt – te Laci menj be a Bérceshez, kérj tőle egy harckocsit. Húzzuk le azt az emlékművet, ha ettől megnyugszanak. Világos, mondtam, ez lesz a legegyszerűbb. Megyek a laktanyába, de a laktanyakapu előtt is hatalmas tömeget találtam, és a tömegből nagyon sokan lövöldöztek a levegőbe vadászfegyverekből. Rengeteg vadászfegyver volt, akinek pedig nem volt puskája – és ezek voltak többen – a laktanyából követelt fegyvert. A laktanya kapuja zárva volt, a javításban lévő harckocsik felálltak sorba, fényszóráztak, úgyhogy a tömeg nem jött egészen a kapuhoz, de nem tágitott. Borzalmas hangzavar volt. Bementem a laktanyába. Belül a fal mellett a személyzeti tiszt – egy végtelenül rendes gyerek – vezetésével jó néhány tiszt állt, de fegyver nem volt egyiknél sem. Mentem Bérceshez. Ahogy meglát mondja, baj van, valamit tenni kell. Szerintem most az a legsürgősebb – mondtam neki – hogy adjál nekem egy harckocsit, és húzzuk le azt a rohadt emlékművet, ha ez az emberek kívánsága. Utána majd csak hazamennek. Még mondtam is, hogy ki vezesse a harckocsit. A javító zászlóalj egyik továbbszolgáló őrmesterét kértem, sajnos már nem emlékszem a nevére, de nagyon karakán legény volt. Indulás előtt a löszert eltávolított

3 A 4. Gépesített hadosztály jelentése Hadtörténeti Levéltár 56-os gyűjtemény 3. őrzési egység 487–488. L.

tuk a kocsiból. Eszünkbe nem jutott hogy benne hagyjuk. Az végzetes lehetett volna. Felálltam a harckocsira, kiálltunk a kapu elé és azt mondtam: Emberek megyünk ledönteni a szovjet emlékművet. Húúú... Eget rengető ordítás volt a válasz. Megyüüüünk! Otthagytak csapatot, papot megindultak a harckocsi után. Sokan fel is kéredeztek. Meg kellett állnom, hogy felvegyem őket. Rengetegen felkapaszkodtak a kocsira. Utána arra kellett vigyáznom, le ne essen valamelyik. Nagyon lassan mentünk. Odaértünk az emlékműhöz, befordultunk. Ott is hatalmas tömeg.

– Nekimégy? – kérdeztem a kocsit vezető őrmestert.

– Nem lesz jó, nem fog ez ledőlni, ha nekimegyek. Nagyon erős. Kötél kéne.

– Elővenni – mondtam.

– De fel kell mászni az emlékmű tetejére. K..va nehéz ez a harckocsivontató kötél.

– Semmi baj, fölmászol.

De nem kellett neki felmászni, volt segítség elég. Két kötelet használtunk föl, az egyikkel körülfogtuk az építményt, a másikkal húzni akartuk, de még ez is kevés volt. Egy civi ajánlkozott, hogy szerez még kötelet. Szóltam egy katonámnak, – ott volt a jeep-em is: – Menjetelek kötéllért. A föld alól is kerítetek kötelet. Elmentek. Addig a tömeg énekelt. A Himnuszt, a Szózatot, de volt ott minden. Végre megjött a kötél. Négy kötéllel tudtuk rendesen körbe-

fogni. Aztán a harckocsi nekiveselkedett, a motor fölpörgött, és egy nagy puffanás. Ledőlt. Ahogy a földön volt, nekiestek. Mindenki akart belőle egy darabot. Vitték haza emlékke. –Olvassuk fel megint a 16 pontot – kiabálta valaki. Visszhangra talált – Rácz! Olvassa fel a 16 pontot! Felolvastam. Aztán megkértem mindenkit, menjen haza. Szépen hazamentek.

Az egri úton vonult a tömeg a laktanya felé – emlékezik Nagy Ferenc a Gyöngyös Munkástanács volt tagja. A letartóztatott miskolci diákokat akarták kiszabadítani. Ezért indultak a laktanyához. Én két barátommal csatlakoztam hozzájuk, és mivel eléggé elől voltunk, odakerültünk a laktanya kapujához. Hatalmas tömeg volt. Az egész Honvéd utca, úgy jó 300 méter, zsúfolásig megtelt. Én közvetlenül a kapu előtt álltam. Hatalmas kapu volt, min a páncélos laktanyáknak általában. A téglából épített oszlopok közötti teret óriási vasrács zárta el. Belül ott állt egy harckocsi, csövével kifelé, tehát a tömeg felé, mellette, oldalt és mö-

Munkások ! Dolgozók ! Magyar Testvérek !

Az elmúlt éjszaka eseményei arra mutatnak, hogy városunk közbiztonsága, polgári személyeinek vagyonvédelme és élete veszélyeztetve van. Az elmúlt éjszaka felelőtlenül ittás személyek emberekhez nem méltó pusztítás végzetek városunk középületeiben és közműtárgyaiban. A rend fenntartása azért nem sikerült teljes egészében, mivel a lakosság egy része túrta, hogy gyújtogatók és fosztogatók garázdálkodjanak.

Köszönetünket fejezzük ki a város diákságának, mely egyöntetűen elítélte az esztelen rombolásokat és tanáraik vezetésével segítséget nyújtott a munkástanácsnak.

Városunk közellátása, közbiztonsága és a népi vagyonunk védelme arra kötelez, hogy a következő kéréssel forduljunk Gyöngyös város becsületes dolgozóihoz:

1. A munkásbizottságok a becsületes dolgozók és a néphez hű diákság segítségével szervezzenek nemzetőrséget. A Honvédség a nemzetőrségnek minden támogatást megad a rend fenntartása érdekében.
2. A fegyveres erők és a nemzetőrség közös összefogása alkalmas lesz arra, hogy a nyugalmat és a biztonságot városunkban megteremtse.
3. Kérjük a lakosságot, hogy őrizze meg nyugalomát. Ne vállaljon szolidaritást azokkal az egyénekkel, akiknek céljuk nem a dolgozók jogainak kivívása, hanem a rendzavarás, fosztogatás, gyújtogatás és esztelen rombolás. Tisztában vagyunk azzal, hogy városunk munkásai, parasztszája, értelmiségidolgozói és minden hazafi elítéli ezeket a provokátorokat.
4. Kérjük a város népét, akadályozza meg a garázda elemek ténykedését, mielőtt az veszélyes méreteket öltene. Előfordult, hogy egyes elemek fegyvert használtak a honvédség tagjai ellen. Ez a jelenség a továbbiakban olyan irányzatot is nyerhet, hogy ezeket a fegyvereket fel fogják használni a békés polgárok kirablására.
5. A munkástanács és a honvédség minden eszközzel megakadályozzák a további esztelen garázdálkodást. Ehhez kérjük a nép támogatását.

Magyarok ! Gyöngyös város dolgozói !

Azokat a követeléseket, melyeket a dolgozó tömegek és az egyetemi ifjúság a kormány elé terjesztett, az új kormány magáévá tette és a nyugalom helyreállítása után az országgyűlés elé terjesztte, annak megtárgyalása és megvalósítása céljából.

Támogassátok a népi hatalmat!

Gyöngyös, 1956. október 23.

Gyöngyös város Munkástanácsa
Helyőrség parancsnoksága

I. kép.

götte a felfegyverzett tiszti készütség, úgy 30–40 tiszt, Bércecs alezredessel az élükön. Én nem ismertem őt személyesen, csak a nevét és a beosztását tudtam, de körülöttem többen mutatták, hogy ott a hadosztályparancsnok. Sokan ismerték, hiszen a városban lakott, nem a laktanyában Fegyver nélkül állt ott, majd felmászott a harcokocsira és beszélni kezdett. Elvtársak, kezdte a beszédét, amire fület hasogató hurrogás volt a válasz. Az alezredes szemmel láthatóan nem értette miért, de az egyik tisztjárta felszólít nekí, és akkor bajtársra, vagy polgártársra – már nem emlékszem pontosan – módosította a megszólítást, amit a tömeg tapssal és helyeslésse fogadott. Azután arról beszélt, hogy a laktanyában nincsenek diákok. Erről meggyőződhetünk, ha képviselőket választunk, akik katonák kíséretében körülnézhetnek a laktanyában. Más polgári személyeknek azonban, pláne tömegesen, nem engedi a belépést katonai területre. A küldötteket megválasztottuk, azok bementek. Amíg várakoztunk, ott a laktanyakapuban beszélgettünk a tisztekkel. A hangulat barátságos volt. Civilek és katonák egymás vállát veregették, összeölelkeztek. Amikor az 5 tagú küldöttség kijött, és elmondta, hogy valóban nem találtak fogva tartott diákokat, a Gyöngyösön addig még sohasem látott méretű, hatalmas tömeg megéjlenezte a katonákat. Tiszteket, harcokocsit, mindenkit, aki ott volt. Azután kinyílt a kapu, és most már egy teljesen barátságos tömeg vette körül a kigördülő harcokocsit és indul utána a város központja felé. Én nem tudom, kik ültek benne, de többen azt állították, hogy az egyik katonában felismerték Csányi századost, a hadosztály törzsparancsnokát. Másnap gratuláltam is neki, amikor találkoztunk, hiszen jól ismertem. Nem volt különösebben boldog. A harcokocsi a tömeg kíséretében a szovjet emlékműhöz vonult, – ahol szintén nagyon sokan voltak – és megpróbálta lendületből ledönteni. Nem sikerült. Végül kötéllel húzták le.

A szovjet emlékmű ledöntésénél ott voltam – idézi emlékeit Zilahy Szabó Tibor. Ott volt az édesapám is, idős Zilahy Szabó József, sőt ő beszélt is. Ilyeneket mondott, hogy békét a világnak, békét nemzetünknek. Ezért egyébként 1957-ben megpofozták a rendőrségen. Mások is szóltak, békét, nyugalmat, demokráciát követeltek, és a felelősök számonkérését, meg a beszolgáltatások eltörlését. Nem volt lázítás, vagy akasszuk fel. Ilyen nem hangzott el. Egyszer csak elkezdtek kalapáccsal, csákánnyal bontani az emlékművet, de nem ment. Aztán drótkötéllel próbálták lehúzni. Aztán a Kossuth Lajos utca felől jött egy tank és ledöntötte.

Ott állt a szovjet emlékművet körülvevő tömegben Denke Gergely, ifjú református segédlelkész is, akit október 23-val helyeztek Gyöngyösre. Megkapó volt számára tömegmegmozdulás, hiszen a koalíciós időkben a Parasztszövetség Pest megyei titkáráként a politika szele is megcsapta. Ő a következőképpen emlékezett: „Ott álltam a főtéren a főnökömmel, és élénk érdeklődéssel figyeltem, hogy hogyan készül a tömeg az emlékmű ledöntésére. Először drótkötelet szereztek, majd egy nagyon hosszú létrát. A létrát magam is segítettem vinni, nem mintha szükség lett volna rá, voltak ott elegendő. A létrán az emlékmű tetejére másztak, és ráerősítették a kötelet, majd nagy lelkesedéssel rángatni kezdték. Az építmény azonban nagyon szilárdnak bizonyult, ráadásul pusztá kézzel a drótkötelet sem lehet igazán megmarkolni. A sikertelen próbálkozások közepette érkezett egy tank, amely felcsörlözte a kötelet, nekiveselkedett, és ledöntötte az emlékművet, amelynek maradványai eltűntek az általa vert porfelhőben. Szerencse, hogy nem sérült meg senki. Én ezután az egyik keskeny utcán elindultam a térről, de – miért, miért nem – a tömegből is sokan tartottak velem egy irányba. Amikor ahhoz a helyhez értünk, ahol egy szovjet katonasírja van, a tömeg morajlani kezdett, és a formálódó szavakból döbbenet hallottam, hogy a sír felszedésére, és a maradványok szétszórására készülnek. Ezt nem tűrhettem, hiszen ez ártott volna a forradalom tekintélyének, ezért kiabálni kezdtem, hogy emberek, mit akartok, ez egy katonasír, nem jó szántából jött ide, biztosan neki is volt családja, holt-

testének meggyalázása semmit sem old meg, de foltot ejt a forradalom tisztaságán. Az emberek elhallgattak, s én egy kicsit büszkén néztem körül, hogy sikerült meggyőznöm őket, amikor a tömegből felvisított valaki: – Biztosan ennek is ott van a piros könyv a zsebében. Az arcok egy pillanat alatt ellenségesekké váltak, én éreztem, ez a vég, itt már szó nem segít. Amikor azonban felém indultak, hirtelen feltűnt az utcában az a harckocsi, ami az imént ledöntötte az emlékművet. A szűk hely miatt az embereknek félre kellett húzódnuk, a dübörgés is elterelte a figyelmüket, így nekem sikerült kerekét oldanom. Első és egyetlen nyilvános szereplésem a forradalom idején kis híján tragédiával végződött.

Ezen az estén távolították el a csillagokat és a régi címereket a középületekről, és kezdtek el égetni a Rákossista sajtótermékeket.

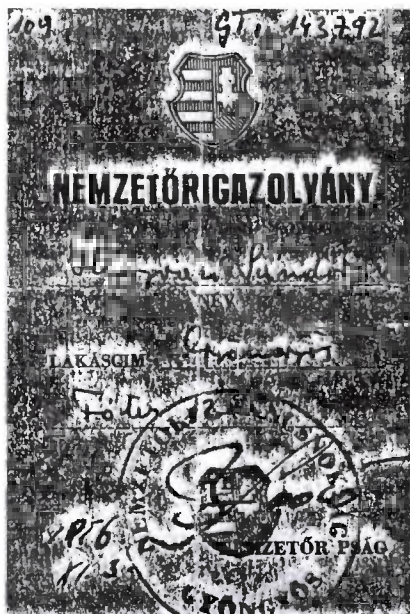
Mint már említettem, a huszár szobortól indultunk, emlékezett vissza Bodó Attila, a gyöngyösi nemzetőrség egyik parancsnoka. Tiszta jelszavakkal demokráciát követeltünk. Még azt sem mondtuk, hogy ruszki haza. Fegyelmезetten vonult a tömeg. Azután elmentünk kaszárnyához, hogy egy harckocsit kérjünk a szovjet emlékmű ledöntéséhez. Én nem emlékszem semmiféle miskolci fiatalokra. Az emlékmű ledöntéséhez kellett a harckocsi. Azért mentünk. Az elnyomás szimbólumait akartuk megsemmisíteni, hiszen így kezdődik minden forradalom. A tömeg a kapu elé tódult. Nagy vasrácsos kapu volt. Az őrség beszólt a parancsnokságra, mire megjelent Bérces alezredes. A kapun belül maradt, onnan kérdezte meg, mit akarunk. Mondtuk, hogy harckocsira van szükségünk, hogy a szovjet emlékművet lebontsuk. Ne jöjjenek be, adok harckocsit, csinálják meg, válaszolta. Volt közöttünk, a civilek között harckocsivezető, egy olyan 40 körüli férfi, aki a seregben ilyen kiképzést kapott valamikor. A harckocsit megkaptuk, tehát eszünkbe sem jutott bemenni a laktanyába. Elindultunk a fő térre az emlékművet ledönteni.

1999. januárjában a Mátra Tiszti Kaszinóban Gyöngyösön a szerző találkozott, egy a nevét nyilvánosságra hozni nem kívánó személlyel, aki elmondta, hogy ő tagja volt annak a küldöttségnek, amit a tömegből választottak, hogy a laktanyában körülnézzen, s meggyőződjék róla, hogy a miskolci diákok nincsenek ott. Ebből arra következtethetünk, hogy a laktanya előtt tüntetők többfelől és több céllal érkezhettek. Voltak, akik a szobordöntéshez jöttek segítségre kérni, de voltak olyanok is, akik az elfogott diákokat akarták kiszabadítani.

Ugyancsak ez alkalommal, egy nyugalmazott honvédtiszt, aki 1956 októberében a gyöngyösi hadosztállyal szolgált a következőket mondta: „Bérces parancsot adott eg harckocsi kímálházására, és utasította a vezetőjét, hogy teljesítse a tüntetők követelését. A tömegben rögtön akadt egy harckocsivezető, aki minden áron át akarta venni a járművet, de a vezető – Ujj Miklós törzsőrmester – az utasítás értelmében lezárta a rést, és nem engedett senkit a tank belsejébe. A tömeg ellepte a harckocsit, és az így indult ki a laktanyából. A birtokbavétel tehát ezt jelenti. A tank egy pillanatig sem volt a tömeg kezében, és mindvégig parancsnak megfelelően járt el. Ledöntötte az emlékművet és visszatért a laktanyába, bár a visszaúton történt egy kis probléma. Abban az időben a fő téren volt a buszpályaudvar, s a szűk helyen a harckocsi meglehetősen nehezen manőverezett. A buszpályaudvar fabódéját egy óvatlan mozdulattal felkapta a toronyra. Feltehetően ez is zavarhatta a vezetőt abban, hogy megfelelő manővereket elvégezze és ezért belerohant az OTP saroképületébe.” Mások úgy emlékeztek, hogy szemben is jött egy harckocsi nagy sebességgel, s mivel csak az utolsó pillanatban vették észre egymást nagyon gyorsan kellett fordulni, így sodródott a harckocsi bank épületébe. Mindenesetre elterjedt a városban, hogy a hadosztályparancsnok ki akart rabolni az OTP-t.

A visszemlékezések alapján tehát nem lehet egyértelműen rekonstruálni, hogyan is történt a dolog. Ami a visszaemlékezésekből egyértelműen kiderül, az az, hogy a tüntető: harc-

kocsit kértek a hadosztályparancsnoktól a szovjet emlékmű ledöntéséhez, és azt meg is kapták. Az emlékművet ledöntötték. Atrocitásokra nem került sor, ami nem utolsósorban hadsereg rugalmas magatartásának volt köszönhető. A szovjet emlékmű ledöntésének idején a laktanya előtt is tüntetett egy körülbelül 200 fős tömeg, akik fegyvert követeltek, de az ezzel megbízott tiszteknek sikerült meggyőzéssel távozásra bírni őket. 20.00 óra körül azonban újabb tüntetők érkeztek a laktanya elé fegyverszerzési szándékkal. A menet élén 3 tehergépkocsi haladt. Ezek vezetői nagy sebességgel a laktanya kapujának kormányozták járműüket, így akarván betörni az objektumba. Elképzelésüket azonban nem sikerül megvalósítani, mert a laktanyából a tehergépkocsikkal szembe indítottak egy harcokocsit, s ugyanakkor az őrség riasztó ösztűzet adott a levegőbe. Ennek hatására a tömeg szétszaladt 21.30-kor azonban ismét mintegy 1500 fegyvert követelő lepte el a laktanya kapuja előtt térséget, és a rendőrség, valamint a városi pártbizottság előtt is sokan gyülekeztek. Ezeket a csoportosulásokat azonban a városban járőröző harcokocsiszakasz feloszlatta. „Ennek a szakasznak én voltam a parancsnoka – mondja egy visszaemlékező. A laktanya falánál lévő őrségbe voltam beosztva, részt vettem a riasztólövések leadásában, és elmondhatom, hogy nagyon vigyáztunk, nehogy megsebesítsünk valakit. Szóval ott vagyok a falnál a kapu közelében, amikor hivat a hadosztályparancsnok, és azt kérdezi, vállalnám-e hogy egy harcokocsiszakasszal kimegyek a főtérre a tömeget feloszlantni. Miért ne vállalnám, feleltem. El is indultam három harcokocsival. Kiértünk a főtérre, ami tele volt emberekkel és egymáshoz szorosan felzárkózva elkezdtünk körözni. A tömeg utat engedett és felhúzódott a járdára. A következő körben már féllánctalppal a járdán mentünk, így az ott lévők még nagyobb teret engedtek. Amikor a tömegből egy „benzinespalackot nekik” kiáltás harsant, a hang irányába kézfegyverekből riasztólövést adtunk le. Erre a tüntetők szétfutottak. Nagyon vigyáztunk hogy senki se sérüljön meg. Én a harcokocsimmal Gyöngyössolymos felé a víztoronyig kergettem egy csoportot, gondosan ügyelve rá, nehogy utolérjük őket. A parancs végrehajtása közben senkit sem sebesítettünk meg, és semmiféle sérülést nem okoztunk. Ezért dicséretet is kaptunk a parancsnoktól. A feladat végrehajtása után én elmentem pihenni.” A főtér tehát kiürült, a laktanya előtt tüntetők azonban nem tágítottak. Fegyvert követeltek, amellyel Budapest megsegítésére kívántak vonulni. A helyőrségparancsnok tárgyalásokat kezdett velük de nem volt hajlandó fegyvert kiadni. A tárgyalások négy és fél órahosszat tartottak, de nem vezettek eredményre. Ekkor a kapu védelmére beosztott tiszték riasztó ösztűzet adtak levegőbe, és ezzel egyidejűleg egy harcokocsi is elindult a hátsó kapun keresztül a tüntetők szétzavarására. Ugyanebben az időben érkezett a laktanya elé az a harcokocsiszakasz, amelyet még éjfél körül kért a helyőrségparancsnok az abasári 44. harcokocsiezredtől erősítésül. Ekkor már éjjel fél kettőre járt az idő, tehát október 27-ét írták. A felvonuló erőt látva a töme; szétszalott. Haláleset vagy sérülés nem történt.

2. kép.

Október 27-én a város „felzaklatott állapotban volt”, amely arra készítette helyőrségparancsnokot, hogy megerősítse a laktanya és a város közrendjének védelmét. Enne érdekében Abasárról két harcokosi-zászlóaljat vezényeltek Gyöngyösre, megerősítették pipishegyi lőszeraktár őrségét, és a laktanya területére szállították a 34-es AKÖV járműparkját, megelőzendő azok jogtalan felhasználását. Az esti órákban tüntetés kezdődött több ezer ember részvételével. A tüntetők a középületek elé vonultak, majd az épülete birtokbavétele után az ott található okmányok égetéséhez fogtak. A helyszínrre érkezett harcokosiszakasz azonban szétzavarta a tüntetést. „A h[arcokosi]k a feladatukat sikeresen végrehajtották, ezzel elejét vették a komolyabb rombolásnak és gyújtogatásnak. Az éjszaka folyamán sűrű járőrözést hajtottunk végre”. A tömeghangulat láttán a helyőrségparancsnok utasítására a hadsereg megszállta a postát, a rendőrség és a járási kiegészítő parancsnokság pedig irattárával együtt a laktanyában nyert elhelyezést.

Amikor a tömeg tüntetni kezdett a kapitányság épülete előtt – emlékezett a rendőrség hajdani munkatársa – Az öreg Tóbiás őrmagyot, a kapitányság akkori vezetőjét toltuk a erkélyre, hogy beszéljen a tüntetőkhöz. Ő nem a legszerencsésebben kezdte, mert így szólította meg őket: elvtársak! Hiába, a beidegződés. Mi kiabáltuk neki, hogy ne elvtársakat mondjon hanem polgártársakat. Ott voltunk szétosztva sorban, az ablakokban. Csak a jó isten mentett meg bennünket, hogy nagyobb zúr legyen. Egy fiatal kollégám például, amikor meglátta, hogy az épület előtt álló teherautó ponyvájának tetején, egy ránézésre nem éppen absztinens ember, egy Kockás nevű kéményseprő ugrál, oldalba bök, és azt mondja: te én ezt leszedem. Meg ne hülyülj! Eszedbe ne jusson! –kiabáltam rá. Egyetlen lövés dördült, az is kapun belül, és nem a tömegre. Amikor csendesedett a helyzet, egy weapon jött értünk, és azzal kellett az összes iratot a laktanyába szállítanunk. Bejelentőket, meg mindent. Az épületben ott volt az ÁVH egy részlege is, de ők már korábban megléptek. A fegyvereiket is otthagyták, és a páncélszekrények is ott álltak nyitva. A fegyvereket a laktanyába szállítottuk, a páncélszekrények tartalma pedig a kályhába került. Az utolsó pillanatig, amíg az épületben voltunk minden kályhában, ami csak az épületben volt, tüzeltük az ÁVH iratait. De így se győztük. Ami nem fért a kályhába, azt a pincébe vittük, ahol mindig volt legalább fél méteres talajvíz. Ebbe szórtuk az iratokat. Úgy tudom, hogy később egy Novoszád János nevű nemzetőr ezekből az iratokból többet kihalászott és megszáritott. Amikor a laktanyába értünk mindent leadtunk, a rendőrségi fegyvereket is. Én ugyan megtartottam a magam pisztolyát. A laktanyában géppisztolyokat kaptunk és a városban járőröző csoportok közé osztottak be bennünket. Még ugyanaznap este hetedmagammal egy weaponon mentünk járőrözni a városba, mert rendbontást és tüzeket jeleztek. A borforgalmi előtt égtek az iratok. Az ott lévőket géppisztolyból a levegőbe leadott sorozatlövésekkel oszlattuk szét.

A fenti események hangulatát plasztikusan tükrözik Hovanyecz László, egykor nemzetőr írásai:

„Itt állunk a pénzügyőrség székháza előtt. A leggyűlöltebb épület a bortermelők számára. Mert ugye azok a francos fináncok!...⁴ Meg kell semmisíteni minden iratot! – harsogja valaki. Soha népszerűbb javaslat bortermelő számára.⁵ Oláh Gyurka pedig, a Sütőipar Vállalat elmenekült igazgatójának a bátyja, a javíthatatlan iszákos egy nemzetiszínű lobogóba burkolózik, amelyből kivágta a Rákosi címert, és elrikkantja magát: Utánam, én vagyok a légióparancsnok! A szőlőtermelő légionáriusok tömege pedig meglódul, s Oláh Gyurka

4 Hovanyecz László: Az én vidám forradalmam Népszabadság 1991. október 23.

5 Hovanyecz László: Kellene egy csapat Népszabadság 1989. június 10. 15. 1.

nyomán beözönlik az épületbe.⁶ Le a fináncokkal, le a fináncokkal – üvöltik.⁷ Egy másodperc múlva már zuhognak az ablakon kifelé az akták, – s rövidesen tüzüknél melegegünk.

Aztán fölmegyünk a Fő térre vagy háromezren, ahol többféle szónoklatot is hallhatunk. Én Leitner Edére figyelek, aki a Nagytemplom sarkán kiemelkedő járdán, mint valami emelvényen szaval...

Valakinek eszébe jut, hogy a városi könyvtár még nincs elfoglalva. Gyertünk oda! – süvölti hirtelen. A tömeg a bibliotéka felé veszi az irányt. A behatolás nem okoz nehézséget. S íme, több gipszből készült mellszobor is van itt. Két Rákosi, két Sztálin és egy Lenin. Ki velül az udvarra, és már ripityára is vannak törve. Ám megint csak valaki elordítja magát: Lenint ne bántsátok, az jó ember volt! Hát, ha jó ember volt, akkor jó. Különben is eltanácstalanodnak népek, mert nem tudják, mely könyvekben van mételey, melyekben nincs, melyeket kell el-égetni melyeket nem. Szerencsére egy cigány megteremti az egységet. Teljes erejével azon munkálkodik, hogy kitorje az olvasóteremben álló zongora lábát. Hé Szúnyog, mit csinálsz? – üvölt rá valaki. Hát ez a komonista zongora! Szeppen meg a városszerte ismert brácsás... Majd adok én neked komonista zongorát! Nem hallottad mit mondott Egyed tanár úr? Hogy ne romboljunk! És már csattan is a pofon szúnyog arcán. Szúnyog pedig úgy zokog, mint borus emberek muzsikás temetésén szokott. A cigányzokogás aztán elveszi a tömeg kedvét a könyvtárlátogatástól. Megint felidéződik a félbemaradt préselés képe az emberekben, aztán ily szókkal indulnak haza: Még hogy a füstöse azt mondja hogy komonista zongora.⁸

Október 28-án megalakult a városi munkástanács. Másnapra össze volt hívva az üzemekből egy-egy küldött, – emlékezett Nagy Ferenc – hogy a város vezetőségét helyettesítsék. Az addigi vezetők ugyanis elmenekültek. Elment a városi párttitkár, a tanácselnök, a titkár, a rendőrkapitány. Hogy félelemből, vagy óvatosságból, nehéz kideríteni, de nyilván félelemből. S úgy tudom, hogy a különböző laktanyákba mentek, a verpeléti-be, az abasáriba. Tehát másnapra a nagyobb üzemekből a megbízottakat összehívták. Egyed Antal, aki korábban a népfront egyik vezető tagja volt, köztiszteletben álló tanárember, megfogalmazott egy kiáltványt, amely arról szólt, hogy a város vezetés nélkül maradt, s ezért szükséges létrehozni a városi munkástanácsot. Budapesthez és a többi nagyvárosokhoz hasonlóan 15 tagú szűkebb tanácsot, munkástanácsot választottunk, s ebbe én is bekerültem egy volt tanárom javaslatára. Eléggé ismert sportoló voltam Gyöngyösön, hát megszavaztak. Így kerültem a 15 tagú városi munkástanácsba. Ez később kibővült az üzemek küldötteivel. A munkástanács elnöke Egyed Tóni bácsi volt, aki állandóan a tanács hivatali helyiségében tartózkodott, persze az éjszaka kivételével. A munkástanács a régi városi tanácsnácstermében ülésezett. A tanácselnök irodájában Egyed Tóni bácsi dolgozott. A szűkebb megbeszélések ott kerültek sor, de előfordult, hogy a tanácstitkár szobájában ültünk össze, ami szintén a tanácselnöki iroda előszobájából nyílt. A titkárnő maradt, Vörösmartynénak hívták. A férje a járásbíró elnöke volt. Egyed Tóni bácsinak volt egy állandó segítője, akinek nem volt pontosan megnevezett funkciója, de olyan titkárféle volt, a Rozgonyi Iván. Őt a váltógyár delegálta. Ő nyitotta meg az üléseket, jegyzőkönyveket készített. Tehát titkári szerepet töltött be, habár nem volt így kimondva, hogy titkár.

Rozgonyi Iván a következőképpen emlékezik az eseményekre: 11 óra körül kaptuk az információt, hogy az étteremben megbeszélés lesz, mindenki menjen oda. A gyűlésen megje-

6 Hovanyecz László: Az én vidám forradalmam Népszabadság 1991. október 23.

7 Hovanyecz László: Kellene egy csapat Népszabadság 1989. június 10. 15. 1.

8 Hovanyecz László: Az én vidám forradalmam Népszabadság 1991. október 23.

lent vállalatigazgató, főmérnök, párt és szakszervezeti vezető közösen jelentették be, hogy megalakul a munkástanács. Óriási volt az öröm. Javaslatok hangzottak el, melyeket kitörő lelkesedéssel fogadott a kollektíva. Rövid tanácskozás után meg is alakult a testület, megválasztották az elnököt és a titkárt is. A munkástanács, megalakulása után azonnal megbeszélést kezdeményezett a vállalat vezetőivel a legfontosabb teendőkről. Meg is állapodtak, hogy a szükséges karbantartási munkákat fogják elvégezni, addig is, amíg más feladat nem akad. A tanácskozás közben érkezett a felkérés, hogy a vállalati munkástanács delegáljon egy főt a városi testületbe. Munkatársaim megbízásából délután két órakor, mint a vállalati munkástanács titkára beléptem a városi tanács épületébe, hogy ott a Váltógyárat képviseljem. Több ismerőssel találkoztam, köztük volt iskola és osztálytársaimmal. Beszélgetésünket a Népfront akkori elnökének, valamint a megyei tanács és a megyei pártbizottság képviselőinek érkezése szakította félbe. Az újonnan jöttek az elnöki asztalnál foglaltak helyet, s rövid, országos, megyei és a városi helyzetelemzés után javaslatot tettek a városi munkástanács megalakítására. A jelenlévők egyhangú helyesléssel megalakították a városi testületet, s rögtön fel is osztották a feladatokat tagjaik között. A szállítási ügyeket AKÖV és a TEFU munkástanácsának képviselői kapták, a kereskedelemmel kapcsolatos ügyeket pedig a KISKER képviselői, és így tovább.

3. kép. Csintalan Sándor beszél 1956-ban.

A munkástanács megalakulására Egyed Antal a következőképpen emlékezik: „1956. október 27-én délelőtt a városi tanács végrehajtó-bizottságának elnöke nekem, mint a Hazafias Népfront helyi elnökének átadta a városi tanács kulcsait. Ezután összehívtuk a Hazafias Népfront Elnökségét, és az üzemekben már megalakult ideiglenes munkástanácsok képviselőit, s megalakítottuk a 21 fős ideiglenes városi munkástanácsot. A tanács legfontosabb feladatának a város rendjének és nyugalmanak a biztosítását tekintette. Ebben nagy segít-

séget nyújtott a gyöngyösi helyőrség tisztikara, akiknek három képviselőjét, Bérces alezredest, valamint Csányi és Rácz századosokat a munkástanács tagjai közé választották. Mint-hogy az ideiglenes munkástanácsban csak néhány üzem képviselője volt jelen, szükségesnek látszott a testületet kibővíteni. A kibővített munkástanácsban már minden gyöngyösi üzem képviseltette magát. Ez a testület már bizottságokat hozott létre a legfontosabb feladatok ellátására. Ilyen volt az Élelmezési Bizottság, a Hírközlő Bizottság, a Szállításiügyi Bizottság és a Lakásügyi Bizottság. Különösen jelentős tevékenységet folytatott a Közlekedési Bizottság, melyben a 34. Autóközlekedési Vállalat dolgozói erejük megfeszítésével biztosították a város, illetve Budapest élelmiszerellátását, valamint a fővárosban rekedt gyöngyösiek hazaszállítását. A munkástanács ellenőrzése alatt továbbra is a városi tanács végrehajtó bizottsága irányította a település közigazgatását. A végrehajtó bizottság élére a munkástanács a lakosság bizalmát élvező Dr. Barna Sándort állította.

A megalakulást követő napon a munkástanács a következőkben határozta meg legfontosabb feladatait:

1. A nemzetőrség megszervezése.
2. Honvédség teljes bevonása a feladatok megoldásába, rendfenntartás, a város biztonságának védelme.
3. Kereskedelem, szállítás, élelmiszerellátás biztosítása, szervezése.
4. Tájékoztatás megszervezése, városi újság kiadása Gyöngyösi Hírlap címmel.
5. Kapcsolatteremtés a környező falvakkal, azok munkástanácsaival.
6. Napi tájékoztató a tanácsháza nagytermében az aktuális feladatokról megoldásukról.

A munkástanácsot Hovanyecz László „vidám forradalma” a következőképpen örököltette meg: „És ezek után a munkástanács névsora. Hej micsoda névsor ez! Csupa ismerős. Itt van mindjárt Rozgonyi Iván, a Váltógyár dolgozója, azazhogy városunk futballcsapatának centerhalfja, s mint ilyen az én játékosársam. Persze csak úgy, hogy ő az egyben játszik, én meg az ifiben. Azután Nagy Ferenc, a Kézműipari Vállalat igazgatója, vagyishogy Nagyöcsi, a jobbszélsőnk... Szikora Pista bácsi, a Sütőipari Vállalat dolgozója, a legjobb kemencés a városban... Egyed Tóni bácsi, az én gimnáziumi osztályfőnököm, aki egyáltalán nem valami kellemes ember. Épp ellenkezőleg! A végtelenségig egyenes, és mondhatnám kegyetlen. Amikor először belépünk a gimnázium kapuján, ő az első, aki a szemünkbe vágja: ide járni nem kötelező! Az első osztályban üt, vág, hajszol bennünket. Azután másodikban magához emel. Kiálltuk a próbát. Innentől kezdve imádjuk őt is, meg a tárgyát is, a matematikát. Ha van értelme a szónak: köztiszteletben álló, az ő esetében van. Magától értetődően választják a város első emberévé. S mi tanítványai magától értetődően szegődünk melléje test- és nemzetőrnek.⁹

A városi tanács apparátusának dolgozói külön választottak maguknak munkástanácsot, amely három tagból állt – folytatta emlékeit Nagy Ferenc. Ők irányították a tanácsi apparátust. Két névre emlékszem is, Goda Tibor, aki akkor gyámügyi előadó volt, és Vörös József, aki a pénzügyi osztályon dolgozott. A harmadikra sajnos nem emlékszem. Tehát ők voltak a tanácsi dolgozók forradalmi bizottságának tagjai. A forradalmi tanácsok megalakulása után szinte mindenütt felvetődött a káderanyag nyilvánosságra hozatalának kérdése. Szinte minden munkásgyűlésen követelték a személyi lapok kiosztását. Tudni akarták, milyen jellemzést írt róluk a személyzeti vezető, az igazgató, vagy a párttitkár. Egyed Tóni bácsival belenézünk a tanácson őrzött dossziékba, és úgy döntöttünk, hogy az azokban lévő-

9 Hovanyecz László: Az én vidám forradalmam Népszabadság 1991. október 23.

ket nem lenne szerencsés nyilvánosságra hozni. Megrázó élmény volt olvasni azt a sok feljelentést, amit kollégák egymás ellen tettek. Hiszen mindig mindenkiről kértek véleményt, s ezeket a kádernyaghoz csatolták. Nagyon kellemetlen közérzet alakulhatott volna ki, ha ezek a lapok napvilágot látnak. Ezért azt javasoltuk, s ezt a kollektíva is elfogadta, hogy a tanácson dolgozók összegyűlnek a tanácsteremben, ahol akkor még nagy szén és fatüzeléses vaskályhák voltak, s mindenkinek odaadtuk a személyi dossziéjáról a fényképét, erről tudta, hogy az ő anyaga van a kezünkben, amit azonnal, ott mindenki előtt bedobtunk a tűzbe még a nyomát is megsemmisítve a Rákosista feljelentgetéseknek.

A városi munkástanács a helyőrség-parancsnoksággal együttműködve igyekezett mindent megtenni a rend fenntartása érdekében. Ezt szolgálta a 18 órától 5 óráig terjedő kijárási tilalom és a szesztilalom bevezetése, a helyi vasútállomás katonai biztosítása, a fegyver- és lőszerraktárak, valamint a laktanya őrségének megerősítése. Ez utóbbi intézkedéseket az is indokolta, hogy 28-án este egy 50 fős csoport fegyveres támadást intézett a pipishegyi lőszerraktár ellen. A támadókat két harckocsi kiküldésével kényszerítették távozásra, a kijárási tilalomnak ellenszegülőket pedig egy tiszt járőrscsoport erélyes fellépése készítette a rendelet betartására.

„A Pipisre küldött harckocsiknak én voltam a parancsnoka – meséli egy hajdani résztvevő. Azt a parancsot kaptam, hogy vonuljak 3 harckocsival a pipishegyi lőszerraktárhoz, mert az Izzó felőli oldalról megtámadták. Hozzáálltam a feladat végrehajtásához. Azt hiszem, csak sorkatonák voltak velem, nem emlékszem, hogy tisztek is lettek volna a csoportban. Én mentem az első harckocsival, és irányítottam rádión az egységet. Nagyon kellett figyelni, mert a katonák nem ismerték a járást. Nem is ismerhették, hiszen nemrég érkeztek Esztergomból. Ahogy elhagytuk Gyöngyöst, a mátrai vasút kereszteződésénél elejbünk löktek két vascsillét. Ezeket néhány lövéssel elsöpörtük és mentünk tovább. Ahogy a hegy alá értünk fegyverropogást és kézigránát robbanásokat hallottam. Megállítottam a harckocsikat, és két katonával felkúsztunk az emelkedőn körülnézni. Az már az első pillantásra nyilvánvaló volt, hogy a lőszerraktárnak a gyár felőli oldalán van a haddelhadd. A mátrafüredi és a Gyöngyös felőli rész csendes volt. Így nyugodtan fel tudtunk menni a harckocsikkal, nem fenyegetett kilövése veszélye. Odaérünk a bejárathoz, az ismerős őrpáncsnok örömmel fogad, mondja, hogy de jó hogy megjöttünk, arra hátul nagy zúr van. De hogy pontosan mi azt ő sem tudta. Magamhoz vettem egy géppisztolyt meg néhány kézigránátot, és pár katonával meg az abasáriak tisztjével, – mert most jut csak eszembe nem esztergomiakkal, hanem abasáriakkal mentem az akcióra, azokkal, akik a megerősítésre jöttek előző nap – elindultunk a megadott irányba. Az őrséghez érve nagyon megijedt, remegő kiskatonákat találtunk, de ránk nem lőtt senki. Sem akkor, sem később. Az őroket megnyugtattuk, leváltottuk, én magam is álltam ott őrségben, de semmi rendkívülit nem tapasztaltunk. Egyetlen lövés sem dördült el a kerítésen kívülről. Ma sem tudom megmondani, és akkor sem tudtam, így is jelentettem a laktanyába visszatérve, hogy mi történt. Lehet hogy az őrség esett pánikba és kezdett lövöldözni, de az lehet, hogy a támadók megijedtek a helyszínre érkező harckocsiktól. Mindenesetre bennünket semmiféle támadás nem ért. Nem kizárt, hogy az őrség pánikolt be valamitől.”

Október 29-én megalakult a Gyöngyösi Helyőrség Forradalmi Katonai Tanácsa. Forrásaink sajnos nem közlik a testület névsorát, csak arról tesznek említést, hogy a tanácsba beválasztották Bérces alezredest és Nádasi őrnagyot.

Október 30-án a városi munkástanács határozatot hozott a nemzetőrség felállításáról. A nemzetőrség vezetésével a honvédség részéről Rácz László századost és Takács Ottó hadnagyot bízták meg. A nemzetőrség polgári vezetőinek teljes nevét azonban nem közli az

eseménnyel foglalkozó katonai jelentés. Csak annyit említ, mégpedig a következőképpen „(Szabó és Bodó:)”.

A nemzetőrség megalakítására a következőképpen emlékeznek az egykori résztvevők: „Az élet hozta a feladatokat – mesélte Nagy Ferenc. Jelezték a munkástanácsnak, hogy a rendőrség kiköltözött a laktanyába. Az elhagyott épület üresen áll. A munkástanács Egyed Tóni bácsi vezetésével összeült megbeszélni a teendőket. Az mindenki számára világos volt, hogy a legfontosabb a közrend biztosítása, ehhez pedig valamiféle rendfenntartó testület kell a rendőrség helyére. Nem szerettük volna, ha felülkerekedik az alvilág. Verekedések, gyűjtogatások, gyilkosságok nem vetettek volna jó fényt a forradalomra. Tanácskozás közben Egyed Tóni bácsi javasolta, hogy hívjuk fel a belügyminisztert, a közrend és a közbiztonság terén ő a legkompetensebb személy, biztosan tud tanácsot adni. Volt nekünk egy K telefonkönyvünk. A tanácselnök páncélszekrényéből került elő, a titkárnő, Vörösmartyné mutatta meg. Ebben a párt és állami vezetők telefonszámai voltak. Miniszterek, megyei titkárok, az MDP vezetői. Úgy emlékszem rá, mintha ma is előttem lenne. Például Rákosi Mátyásé volt az egyes szám. Kíváncsiságból fel is hívtuk, de nem vette fel senki. A 2-es szám a K telefonkönyvben a belügyminiszter volt. Azért emlékszem rá, mert én hívtam fel. A telefon kicsengett, majd bejelentkezett a belügyminiszter titkára. Mondtam, hogy a gyöngyösi városi munkástanács megbízásából a belügyminiszterrel szeretnék beszélni.

– Münnich bajtárssal? – kérdezte a titkár. Akkor tudtam meg, hogy Münnich Ferenc a belügyminiszter. Mondtam, hogy ha ő a miniszter, akkor velem.

– Nem tudom adni, tárgyalt – mondta a titkár – Hívja vissza egy óra múlva.

Úgy is lett. Egy óra múlva felhívtam a minisztert, a titkár kapcsolta, s én elmondtam, hogy a gyöngyösi munkástanács nevében beszélek, s az a gondunk, hogy a rendőrség elhagyta az épületét, kivonult a városból, s így nincs aki a rendre vigyázzon. Valamiféle rendfenntartó erőt létre kell hoznunk.

– Mi a teendőnk? – kérdeztem végezetül.

– Vegye tudomásul, hogy a karhatalom megszervezése a belügyminiszter dolga – mondta a telefonba.

– Sajnos Gyöngyösön nincs belügyminiszter – válaszoltam.

– Csináljanak amit jónak látnak – válaszolta és letette a telefont.

Másnapra összehívtuk a kibővített városi munkástanácsot, tehát minden üzemből ott voltak a képviselők, s itt terjesztette elő Egyed Antal, hogy nemzetőrséget kellene szervezni. Ezzel mindenki egyetértett, s ekkor választották meg Bodó Attilát és Szabó Gyulát a nemzetőrség polgári vezetőivé, ugyanakkor elfogadták a jelenlévő Bérces Emil javaslatát, hogy katonai részről Rácz László százados és Takács Ottó hadnagy vegyen részt a testület irányításában.

Kilenc óra után pár perccel léptem be a terembe, ahol a munkástanács ülésezett – emlékezett Szabó Gyula a gyöngyösi nemzetőrség egyik parancsnoka. A terem már teljes egészében megtelt, s nekem így már csak az utolsó széksor mögött jutott hely, a falnál. Nem emlékszem már, ki beszélt éppen, amikor megérkeztem, de mintha a honvédség részéről lett volna valaki, mert arról beszélt, hogy a honvédség fegyvereket, felszerelést és embereket biztosít egy felállítandó nemzetőrséghez. Amikor a Nemzetőrségi Bizottság megválasztásáról volt szó, engem is javasoltak, s a jelenlévők megtapsolták a javaslattevőt. Ezt követően Bodó Attilára tettek javaslatot, és őt is megtapsolták. Attilát én azelőtt soha nem ismertem, nem is ismerhettem, fiatal ember volt. Akkor tőlem a harmadik, vagy a negyedik sor szélén ült. Felállt és a résztvevők felé meghajolva bemutatkozott. Miután a munkástanács megválasztott bennünket, megkérdezték, szeretnék-e szólni. Én elmondtam, hogy a nehéz hely-

zet ellenére megfelelő segítőtársakkal mindaddig hajlandó vagyok a feladatot ellátni, amíg a nemzetőrség a város rendjét, nyugalvét és biztonságát szolgálja. Ezután Révész József rendőrkapitány kért szót, – velem szemben állt a terem túlsó oldalán, és azt mondta, hogy a nemzetőrségbe be kellene osztani néhány megbízható rendőrt is, hiszen megfelelő szak-képzettség és kiképzés nélkül a testület nem tudja feladatát ellátni. Ezzel én nem értettem egyet, és kijelentettem, hogy a nemzetőrség tekintélyét veszélyezteti, ha városunk lakói régi rendőr arcokat fedeznek fel a forradalmi nemzetőrségben. Véleményemet mind a jelenlévők, mind Révész József elfogadta. Megkezdődhetett a nemzetőrség szervezése.

Miután megkaptuk a megbízást, – kutat az emlékeiben Bodó Attila – összeültünk. A nemzetőrség székhelyéül a rendőrség épületét jelöltük ki, hiszen az üres volt. Amikor átmentünk ott csak egy Révész nevű százados találtunk, aki mindent megmutatott. Se rendőröket, se fegyvereket nem találtunk. A páncélszekrények azonban a helyükön voltak, de azokhoz mi nem nyúltunk. Tartalmukról Rácz százados és Nagy Ferenc barátom tudna többet mondani. Átvettük tehát az épületet Révész századostól, aki ezután elköszönt és eltávozott, mi pedig nekiláttunk a munkának. Először is legénységet kellett toborozni. Mindannyian tősgyökeres gyöngyösiak voltunk, így nem okozott gondot annak megítélése ki alkalmas, ki nem. Nem volt szükség írásos ajánlásra. Főleg az üzemekből, a gyárakból, iskolákból jöttek jelentkezők, közöttük nem kevés diák. A korhatár 18 év volt, de előfordult, hogy ezt nem tartottuk be, de nagyon vigyáztunk, hogy a fiatalok ne kapjanak erejüket meghaladó feladatokat.

A fiatalok szerepére a nemzetőrségben Nagy Ferenc is emlékezik: „a gyöngyösi forradalmi eseményekben a diákok nagyon aktívan vettek részt. Különösen a könyvek szortírozásában. Ügyeltek arra, hogy ne hogy Jókait is sztálinistának minősítsék. Nem volt szükségtelen ez az elővigyázat, hiszen volt, aki például az anyakönyveket is meg akarta semmisíteni. Hát többek között erre is vigyáztak a diákok, akik Egyed Tóni bácsi tanítványai voltak. Egynek a nevét meg is említem, talán nem fog érte megharagudni, Hovanyecz László. Jelenleg a Népszabadság újságírója. Akkor volt utolsó éves gimnazista. Még beszélgettem is velük, vidám társaság voltak. Többet ismertem közülük, mert az ifiben futballoztak, én meg a felnőtt csapatban. Hovanyecz Laci volt az ifi kapusa. A diákok minden megmozdulásban részt vettek. Ők mentek a tüntetések élén. Vagy 20-30 fő közülük a városházán teljesített szolgálatot, hogy ha kell, megvédjék a Tóni bácsit. Köztük volt a Hovanyecz Laci is.”

A diákok mindig idősebb társakkal teljesítettek szolgálatot – folytatja Bodó Attila – bár ezek az idősek sem számítottak éppen matuzsálemnek, hiszen én is épp hogy 23 éves voltam. Mindenekelőtt a nemzetőrség feladatait kellett meghatározni. Ez a város rendjének biztosítása volt. Mi politikával nem foglalkoztunk, mi városrendészettel foglalkoztunk. A város védelmét tekintve pedig a nemzetőrség katonai szekciója lett volna hivatott bármit is tenni, de erre nem került sor. Tehát biztosítani kellett, hogy Gyöngyösön semmiféle atrocitás ne történjen, aztán meg kellett szervezni a fővárosnak nyújtandó segítséget, élelmiszersegélyeket és mindent, amit tudtunk. Fegyveres segítségről nem lehetett szó, hiszen ehhez nekünk potenciálisan nem volt erőnk, de szándékunk sem, mert nem ez volt a munkástanács által ránk rótt feladat. Ilyen segítség egyébként katonai részről sem merült föl. De az hogy a falvakban összegyűjtött élelmiszer feljuttatását szervezzük és irányítsuk, az természetes volt. Ezért ki is jártunk falvakba, a budapestieknek gyűjteni. Szép számmal indultak szekerek élelmiszerral a főváros felé. A harmadik dolog az volt, hogy tudomásunkra jutott, hogy a kelet felől érkező szovjet hadsereg a városunkon is át fog haladni. Nekünk az volt a szándékunk, hogy megkérjük őket, kerüljék el a városunkat, és valahol Atkár magasságában vonuljanak el. Ez az elgondolás hihetetlen naivitásról árulkodott, de tény, hogy folytattunk ilyen jellegű tárgyalást a kelet felől érkező szovjet katonai alakulat képviselőjével. Ígéretet is kaptunk,

4. kép. Nemzetőr ravatala Gyöngyösön 1956-ban.

hogy elkerüljük Gyöngyöst, de még jóformán vissza sem értünk a Szurdokpartról, – a találkozó helyszínéről – amikor már megkezdődött a páncélosok átvonulása a városon. Mindenestre a nemzetőrség felállt és őrködött a város és környékének biztonságán.

A gyöngyösi nemzetőrségnek 5 szakasza volt – emlékezik Hegyvári Sándor, a nemzetőrség egykori fegyvermestere. Nem mindenkit vettünk fel, csak aki katonaviselt volt, tehát ki volt képezve, vagy akit a szakaszparancsnok javasolt. Általában a nemzetőrségbe csak a vállalati munkástanácsok által javasolt személyek kerülhettek. Voltak, akiket nem szereltünk föl. Például egy október elején a börtönből szabadult személy is volt a jelentkezők között, nem politikai elitelt volt, hanem sikkasztásért kapta a büntetést. Természetes, hogy nem kapott fegyvert. De nem ez volt az egyetlen eset. Bodó Attila alakította meg a nemzetőrséget, de tulajdonképpen Bérces alezredes volt itt a fej és az ész. Mi csak rendesen dolgoztunk.

150 főre kértünk fegyvert a laktanyából, de többet küldtek. Ha jól emlékszem 100 géppisztoly, 50 hosszú puská szuronnyal, 50 karabély, 30 TT pisztoly és 10 golyószó érkezett, meg vagy 100 kézigránát. A fegyverszoba a rendőrség első emeletén volt. Engem nem a munkástanács választott, hanem a honvédség nevezett ki mint fegyvermestert. Amikor oda kerültem a nemzetőrség épületébe (ez korábban a rendőrség épülete volt KJ) nyitott páncélszekrényeket láttam. Mondtam is Szabó Gyulának, hogy zárjuk le a páncélszekrényeket, mert olyan papírok vannak itt, amik háborút robbanthatnak ki a lakosság között. Valaki elolvassa, hogy mit írtak róla, hogyan, miért jelentették föl, és agyonlövi a feljelentőt a főtéren. 12 páncélszekrényt zártam le és a kulcsokat csak a rendőrségnek adtam át. Persze azt nem tudom, hogy ezt megelőzően milyen anyagok kerültek ki a páncélszekrényekből.

Kezdetben két szakasz járőrözött a városban, később már csak egy, mert nem volt többre szükség. A másik szakasz készségben volt. Déli 12 órakor vették át a szolgálatot, és másnap délben adták át. Tehát 24 órás szolgálatot láttak el, amit 48 óra pihenő követett.

Senkit nem bántottunk, senkinek egy pofont nem adtunk, senkit nem csuktunk le, senkit nem állítottunk bíróság elé. Egyedül a Novoszád Jancsit rúgtam ki a nemzetőrségből. Halál egyetlen egy volt, az is véletlenségből. Őt tisztességesen eltemettük. Fegyvert nem használtunk, senkire sem lőttünk, nem is támadtak meg bennünket.

A testvérem, Zilahy Szabó József is tagja lett a nemzetőrségnek – idézi fel emlék Zilahy Szabó Tibor. Egyik este nem jött haza. Már aggódtunk érte, amikor megjelent egy kiskatonával, fegyveresen, és mondta, hogy belépett a nemzetőrségbe. A testvérem géplakatos volt a bányánál, de nem onnan küldték, magától ment. A Szabó Gyulával, a nemzetőrség egyik parancsnokával volt jóban, a pipishegyi repülőtérről ismerték egymást. Amikor hazajött megvacsoráztak a társával együtt és már mentek is tovább. Egy katona, egy nemzetőr, ilyen volt a beosztás. Mindketten nemzeti színű karszalagot viseltek. A katona sapkáján nem volt címer. Fegyver csak szolgálatban volt náluk. Ha befejezték, a fegyvert le kellett adni. De szinte állandóan szolgálatban volt. Akkor az egyszer volt otthon. Sajnos november 3-án, szolgálat közben autóbalesetet szenvedett, és sérüléseibe november 6-án belehalt. Katonai díszpompával temették. A sírnál ott volt a munkástanács, a hadsereg és a nemzetőrség is. Szabó Gyula búcsúztatta.

A nemzetőrség parancsnoksága természetesen felosztotta a feladatokat tagjai között.

Én a Gyöngyös környéki falvak nemzetőrségének szervezését vállaltam – emlékezett Szabó Gyula. Egyik első feladatomból az volt, hogy a gyöngyösi nyomdában egy körbélyegzőt készíttessenek a nemzetőrség számára, ami nem volt könnyű feladat, mert a nyomda vezetője nem akarta vállalni, és csak határozott utasításomra készítették el. A kész bélyegzőt azután maga az igazgató Marosán József hozta el a nemzetőrségre. A városban adódó feladatokkal Bodó Attila foglalkozott. A katonai ügyekkel Rácz László és Takács Ottó. Magam nem sokat tudok a városban történekről, mert szinte állandóan úton voltam. A parancsnokság egy pobjeda gépkocsit biztosított számomra a vidéki szervezőmunkához. Egyik este, amikor hazatértem, a nemzetőrség parancsnokságán ott találtam Novoszád Jánost, aki államvédelmi tisztet vett őrizetbe, és hozott be a nemzetőrségre. Elmondása szerint az volt a célja, hogy a letartóztatottakat Budapestre küldi, hogy ott feleljenek tetteikért, s egyébként sincs rájuk Gyöngyösön semmi szükség. Én ezt törvénytelen eljárásnak tartottam. Hogy a szóban forgó tiszt bűnösök-e, azt csak a cselekmények elkövetésének helyén illetékes bíróság állapíthatja meg. Én egy Parádi nevű AVH tisztet szabadon engedtem, majd egy Bérces Emilhez írt levélben, a nemzetőrség parancsnokságában betöltött tisztemről lemondtam.

A letartóztatásokról Rozgonyi Iván is beszélt visszaemlékezésében. Ő úgy tudta, hogy az őrizetbe vettek azonnal szabadlábra helyezte a nemzetőrség parancsnoksága, Novoszád Jánost pedig eltávolították a testületől. A Heves Megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya irataiban Novoszád János, mint a nemzetőrség politikai nyomozó osztályának vezetője szerepel. Erről Bodó Attila és Rácz László nem tudnak, s a velük folytatott beszélgetések során határozottan cáfolták, hogy ilyen szerv egyáltalán létezett volna, azt pedig határozottan visszautasították, hogy Novoszád János vezető pozíciót töltött volna be a nemzetőrségnél. Hegyvári Sándor fegyvermester úgy emlékezik, hogy Novoszád tagja volt ugyan a nemzetőrségnek, de onnan ő távolította el. Ez a kérdés a továbbiakban még tisztázásra szorul.

November 3-án kaptam a szomorú hírt, – folytatta Szabó Gyula – hogy egy kedves barátom, nemzetőr társam, és repülő baltársam Gyöngyösorosziban súlyos balesetet szenvedett. Gyöngyösoroszi felső részén, ahol az út a templomnál kétfelé ágazik és körülöleli azt, a jeep vezető nemzetőr katona túl gyorsan vette a kanyart, és az első sárhányón ülő Zilahy Szabó József nemzetőr a kocsiról leesett, s az ott álló villanyoszlopnak csapódott. Sérüléseibe, a kórházba szállítása után Zilahi Szabó József belehalt.

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy a nemzetőrség Gyöngyösön és környékén jól el-
látta feladatát. Örködött a település rendjén és biztonságán. Jórészt nekik köszönhető, hogy
a városban nem történtek a forradalom napjaiban atrocitások. Reméljük, hogy a közeljövő-
ben további adalékokkal egészíthetjük ki a forradalom gyöngyösi napjainak történetét.

5. kép. Lahi Szabó József Nemzetőr temetése.

Dolgozatunk végén felsoroljuk azoknak a nevét, akik a BM történeti hivatal dokumen-
tumai szerint a Gyöngyösi nemzetőrség tagjai voltak. A névsor nem teljes, és többek sze-
rint pontatlan is, de mindenképpen fontos adatokat tartalmaz a további kutatásokhoz.

A nemzetőrségnek a Belügyminisztérium Történeti Hivatalában található dokumentumok
szerint összesen 122 tagja volt, de a rendőrségi jelentések nem említenek mindenkit név sze-
rint. Nem szerepelnek a névsorban a diákok sem. A gyöngyösi nemzetőrség tevékenységét
november 4-e után sem szüntette be. Idéziünk a BM Heves Meg Rendőrfőkapitányság Poli-
tikai Nyomozó Osztályának jelentéséből: „tevékenységüket nov. 4. után tovább folytatták,
bár nagy részük a szovjet csapatok bevonulásának hírére a Mátrába menekült. Azonban on-
nan nov. 5-én visszatért, és közösen a szovjet parancsnoksággal, illetve a szovjet járőrökkel
10-ig nemzetőri szolgálatot láttak el a városban. Nov. 10-e után tevékenységüket véglegesen
beszüntették, mivel funkciójukat a visszaállított rendőrség vette át. Tagjai közül többen át
lettek véve a rendőrség állományába. Ezek egy részét azonban 1957 tavaszán leszerelték és
bírósnak adták át.”¹⁰

10 BM Heves Megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály jelentése BM Történeti Hivatal
V-150371 197-207. L.

Parancsnokok:

Rác László honvéd százados
Takács Ottó honvéd hadnagy
Bodó Attila
Szabó Gyula

Nemzetőrök:

Alexander István
Angyal Jenő
Asztalos András
Balla Árpád
Balogh István
Benei Béla
Benei László
Berneczai Ferenc
Bozóki Árpád
Cékus Elemér
Czéh József
Csefán Imre
Cseh Imre
Csiba Imre
Csintalan János
Daru László
Dobrovics Ernő
Dorka Ferenc őrsparancsnok,
Erdély János
Erdész Ferenc
Farkas István
Fekete Géza
Ferenczi Miklós
Greskó Mihály
Hegedűs Lajos
Hegyvári Sándor
Hegyvári Sándor fegyvermester
Hugai József
Ifj. Gébel Béla
Jekel Ferenc
Juhász Sándor honvéd százados
Kazinczi János

Kenyeres György futár
Kézdi László szolgálatvezető
Kiss Miklós
Koncsik Béla
Kristóf György
Liszek András
Magyar Gedeon
Magyar Sándor
Magyari Endre
Marosvölgyi Antal
Mátyási István
Mikita Dénes őrsparancsnok
Molnár Attila
Nagy István
Nagy Miklós
Nagy Molnár István
Novoszád János
Orbán László
Orosz György
Oroszi Tibor
Pampuk József
Pelle László
Petro Ferenc
Pócs János
 a közlekedési
 nemzetőrség vezetője
Rakonczai Zoltán
Sebők János
Szabó Gyula
Szabó László
Szedlák István
Szladicsek István
Torma Károly
Trencsényi László
Tuza György
Vajda Lajos
Varga Sándor
Zalaba István
Zilahi Szabó József*

* Zilahi Szabó József neve nem szerepel a Belügyminisztérium Történeti Hivatalában őrzött dokumentumokban.

Angaben zur Geschichte der Stadt Gyöngyös zur Zeit der Revolution 1956

In der letzten Zeit wurde die Geschichte der militärischen Ereignisse im Laufe der Revolution 1956 in der Stadt Gyöngyös bearbeitet. Die Grundlagen dazu bildeten Dokumente im Kriegsarchiv Ungarns und persönliche Erinnerungen ehemaliger Soldaten. Diese Quellen wurden in einer der früheren Ausgaben des „Mátraí Tanulmányok“ (Abhandlungen vom Mátra-Gebirge) veröffentlicht. Die militärischen Quellen berichten aber z. B. keine Einzelheiten über die Tätigkeit der Nationalgarde. Nur die Gründung dieser Organisation und die Namen der militärischen Befehlshaber wurden registriert, bei den zivilen Leitern fehlen schon die Vornamen. Auch über die Tätigkeit der Betriebsräte haben wir wenige Angaben. All dies machte es notwendig, mit Hilfe anderer Quellen unsere Aufmerksamkeit auf diese Organe zu richten.

Die schriftlichen Quellen sind aber dermaßen spärlich, daß man mit ihrer Hilfe nur ein der Wirklichkeit angenähertes Bild zeichnen kann. Deshalb riefen wir die Teilnehmer der einstigen Ereignisse zur Mithilfe, damit wir mit ihren Erinnerungen einen Blick in die Tage der Revolution in Gyöngyös gewinnen können. Diese Erinnerungen sind im Laufe der langen Jahren ungenauer geworden, manche Ereignisse haben sich in ihnen nicht erhalten können. Sie liefern jedoch wichtige Angaben, die anderswo nicht auffindbar sind.

Das Zusammentragen und die Veröffentlichung dieser Daten können zum Kennenlernen der Geschichte der Revolution im Lande beitragen. Unser Dank gilt deshalb einem jeden, der bei dieser Arbeit behilflich war.

KOZÁRI JÓZSEF
Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola
H-3300, Eger
Eszterházy tér 1.